

Міфологія і фольклористика ≡

УДК 316.772.2:82.09:821.162.1С.Вінценз
DOI: 10.31471/2304-7402-2023-18(69)-336-348

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ АВСТРІЙСЬКОГО МІТУ В ТЕТРАЛОГІЇ СТАНІСЛАВА ВІНЦЕНЗА «НА ВИСОКІЙ ПОЛОНІНІ»

Тетяна Монолатій, Наталія Ткачук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: tetiana.monolatii@pnu.edu.ua, nataliia.tkachuk@pnu.edu.ua*

***Метою** статті є з'ясування специфіки вербалізації австрійського міту в тетралогії С. Вінценза «На високій полонині». Авторка переконана, що мітокритична інтерпретація творчості видатного польського письменника-гуманіста сприятиме сучасному аналізу задуму тетралогії «На високій полонині» на ідейному рівні, його кореляції з сюжетом, жанровою особливістю, персональністю.*

***Методи дослідження.** Для реалізації цієї дослідницької проблеми авторка використала інтерпретаційний, порівняльно-типологічний методи, мітокритичну і культурно-історичну методологію.*

***Результати.** Вербалізація австрійського міту в тетралогії С. Вінценза «На високій полонині» пояснюється біографічними, історичними, етнічними і культурними чинниками, що вплинули на творчість письменника – уродженця пізньогабсбурзької Галичини, зокрема покутсько-гуцульського пограниччя. Взаємодія цих чинників створила підґрунтя для художнього опису уявної та штучної моделі повсякдення етнічних груп Гуцульщини та Покуття у межах Австро-Угорщини, її своєрідної віртуалізації. Австрійський міт у романі-епосі С. Вінценза не є рівнозначним вигадці, авторській фантазії, однак його елементи (особа імператора, імперське військо, етнічні групи) є свідченням авторського суб'єктивного бачення регіону після колапсу Габсбурзької монархії у 1918 р., повоєнної (після Першої світової війни) актуалізації ідеалізації багатонаціонального простору та фікціоналізації дійсності. Специфікою австрійського міту текстів С. Вінценза є й те, що перший том тетралогії С. Вінценза з'явився друком 1936 р. у Варшаві, а наступні томи – у Лондоні відповідно 1970, 1974 і 1979 рр. (останні два – після смерті автора), що свідчить про «двовимірність» мітологічного мис-*

лення письменника – в умовах міжвоєнної та у повоєнній (після вимушеної еміграції та Другої світової війни) період, де час і простір певною мірою накладалися на творчість С. Вінценза.

Наукова новизна дослідження – мітокритичне прочитання тетралогії С. Вінценза «На високій полонині» дало змогу доповнити цілісну картину авторського світогляду певної культурно-історичної епохи – міжвоєнного (1920-1930-х рр.) і повоєнного (після 1945 р.) періодів. Виокремлення елементів австрійського міту, його вербалізація С. Вінцензом значно доповнюють методологію аналізу художніх творів, їх літературну критику.

Практичне значення статті полягає у тому, що її основні положення можна використовувати для подальших студій над проблематикою австрійського міту у світовій та українській літературах ХХ – початку ХХІ сторіч, узагальнювати для подальшого моделювання мітокритичного аналізу текстів репрезентантів австрійського міту – уродженців сучасної України.

Ключові слова: мовна комунікація, літературна критика, австрійський міт, польська література, Станіслав Вінценз.

Вступ. Австрійський міт вже понад пів століття використовується як дослідницький інструментарій філологами, культурологами, істориками і соціологами, котрі займаються пошуком мітичних елементів у структурах повсякдення європейських багатоетнічних і багатоконфесійних регіонів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, теза про «австрійський міт» найбільше репрезентована в рамках «галицької» тематики, що становить один із багатьох чинників сучасної дискусії про посттоталітарну Центрально-Східну Європу. Їй притаманна ідеалізація минулого і негативна оцінка історичного процесу, а отже – ретроспективна презентація творів уродженців пізньогабсбурзької Галичини (і, почасти, Буковини), в межах якої австрійський міт становить певну інтерпретаційну модель.

Вагомий внесок у розуміння австрійського міту в літературі ХХ ст. належить зарубіжним вченим-літературознавцям – італійцеві К. Марісу, австрійцеві А. Вольдану, полякам С. Кашинському та М. Кланській [15, с. 13-32; 17, с. 271-281; 12, с. 93-107; 13, с. 7-24, 131]. З-поміж українських вчених варто відзначити дослідження Т. Гавриліва та Л. Цибенко, присвячені східногалицькому топосу в австрійській літературі, а також німецькомовним авторам, уродженцям сучасної західної частини України – К.-Е. Францоу, Л. фон Захер-Мазоху, Й. Роту [5, с. 104-161; 11, с. 11-149]. Натомість, якщо йдеться про дослідження особливостей творчості одного з репрезентантів австрійського міту в польській літературі С. Вінценза, то з точки зору міжкультурної комунікації вартісною є студія-спогад Р. Єндика [7, с. 55-74]. Розуміння специфіки творчої лабораторії письменника-гуманіста притаманне студії польської літературозна-

виці М. Олдаковської-Куфель про життя та інтелектуальну спадщину С. Вінценза [9, с. 491-496].

Одначе дотеперішній доробок української вінцензіани не може похвалитися спробами з'ясування специфіки вербалізації австрійського міту в тетралогії С. Вінценза «На високій полонині». Найближчими проблемно-тематичними до теми нашої статті є публікації А. Вольдана про «австрійськість» у творах письменника [16, с. 127, 132-133] і С. Хороба, присвячена мітологічному мисленню С. Вінценза [10, с. 105-106, 112].

Саме тому, ґрунтуючись на сучасному розумінні австрійського міту в літературознавстві, а також сюжетах із тетралогії «На високій полонині», пропонуємо свої міркування про функціонування австрійського міту в гуцульській епопеї С. Вінценза та способи його вербалізації.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння зв'язку міту як «мистецтва» і «фабулярного матеріалу» сформулювали представники французької мітологічної школи. Зосібна К. Леві-Строс вбачає сутність міту не у стилі, не в манері оповіді, не в синтаксисі, а в історії, яка в ньому оповідається [8, с. 199, 218-219]. Услід за ним Р. Барт зауважує, що текст здійснює «певну соціальну утопію у сфері означника, перегаляючи історію [...] робить прозорими хай не соціальні, то хоча б мовні співвідносини» [1, с. 496]. Розмірковуючи про структуру міту, італійський семіотик У. Еко стверджує: «Мітичний персонаж утілює закон, універсальну вимогу, і таким чином він повинен бути частково *перебачуваним* і не може приховувати в собі несподіванки для нас; [...] Такий персонаж наділений тим, що ми називатимемо “естетичною універсальністю” – здатністю служити точкою референції до поведінки і почуттів, які притаманні нам усім. Він не містить у собі універсальності міту, ані не стає архетипом, емблемою надприродної реальності» [6, с. 161].

Натомість, якщо йтимемо логікою історично, географічно і/або індивідуалізовано детермінованого міту, то італійський літературознавець К. Маґріс пропонує визначення поняття «габсбурзький міт» не як звичайного процесу перетворення реального світу, характерного для всієї літературної діяльності, а як цілковиту заміну історичної та соціальної дійсності, уявної та ефемерної, сублімацію конкретного суспільства та перенесення його в барвистий, безпечний і впорядкований світ казки. Очевидно, що для К. Маґріса така мітизація не є абстрактною фантазією, тому іноді вдається вловити її з особливою проникливістю [15, с. 15-16]. Австрійський вчений А. Вольдан додає, що літературні міти не виникають як прийняття архаїчних міфологем, а їхнє джерело криється в різноманітних структурних властивостях сучасних текстів. Саме тому для вченого міт – це не висловлювання, а спосіб висловлювання, і його можна вивчати на трьох конститутивних площинах тексту: слова, висловлювання та композиції [17, с. 271].

Високий ступінь розуміння міту віднаходимо й у поясненнях С. Вінценза. Зокрема у післямові до першого і, одночасно, передмові до другого томів задуманої ним тетралогії: «Інколи оповідання [...] приписують своїм улюбленим надзвичайні риси, подекуди сягаючи міту. Але натомість не раз певний тип (розбивка в оригіналі. – Т. М.) міту розповсюджується, поширюється на різні частини, а заволодівши ними, виключає, вилучає індивідуальні риси, стирає їх, типізує або просто усуває. І тут автор (С. Вінценз. – Т. М.) знову спробував увійти в цю надмірно типізаційну творчість міту, розфарбувати його одноманітність, щоб не втратити скількох можливостей, окремих рис, індивідуальних можливостей. Старався ніби воскресити початкову творчість, відновити передбачувану первісну, виразну форму епічного сюжету» [18, с. 684]. Адже, як зауважував Р. Єндик, «На високій полонині» зображує мітологічно-лицарську добу Гуцульщини з сильними етнографічними елементами на широкому полотнищі пастирського життя. «Ці етнографічні елементи [...] піднесені мистецькою уявою до своєрідних літературних образів, свobodно пов'язаних один з одним» [7, с. 61]. Виснуючи про систему художніх образів і мотивів Вінцензового роману-епопеї, С. Хороб відзначає «конгломератність, своєрідну ідейно-систематичну контамінаційність прадавніх світоглядних форм, які в глибинах часу стимулювали життєдіяльність й забезпечували самодостатність культурної спільності» письменника [10, с. 106]. Вочевидь австрійська «спадщина» у творчості С. Вінценза, хоча й менша від юдейської, української чи польської, все ж таки «відбилася» у мові і тематиці автора, адже йдеться про його творчу уяву габсбурзької Австрії, її історичні, політичні та біографічні (авторіві) виміри [16, с. 127].

Тому, згідно із пропозицією А. Вольдана, пошуки мітологічних мотивів у художніх текстах, що з'явилися з-під пера письменників після колапсу Габсбурзької монархії, можна здійснювати за схемою тематичних блоків: особа імператора і його функції; інституції Габсбурзької монархії; цісарсько-королівське військо; Перша світова війна як синонім кінця монархії; королівство Галичини і Володимирії; етнічні групи євреїв та українців як репрезентанти багатонаціонального соціуму [17, с. 70]. Щоправда, у тетралогії С. Вінценза охарактеризовані лише деякі з цих тематичних блоків – особа імператора, імперське військо, етнічні групи регіону. Розглянемо їх детально, вказуючи на специфіку вербалізації австрійського міту.

Особа імператора. У текстах С. Вінценза особа австрійського цісаря є, назагал, позитивною – останньою інстанцією особистої безпеки мешканців Карпат, їхньої рівності щодо права, гарантією партнерства підданих і монарха. Адже одному з героїв тетралогії, « – Цісар відкрив йому очі. Доти жив без світу, як дитина в лоні матері. Світ цей далекий, що його досі не грів і не студив, став для нього і видовищем дивовижним,

і бойовищем для туги, для пісні. Потребує його цісар християнський, казав йому чекати на великий момент...» [2, с. 435]. До того ж він є добрим співрозмовником простої гірської людини: «Як то милий його серцю Дмитрик говорив собі дружньо з цісарем і той його слухав» [2, с. 531].

Показовим є звернення одного з протагоністів Вінчензової тетралогії Дмитра до імператора під час візиту гуцулів до його резиденції у Шенбрунні. У цій вигаданій автором сцені імператор, як і його піддані гуцули, є вільною людиною («газда потний», «ватажок хитроокий»), рівним із ними («побратим любий», «побратим гоноровий») з яким вони хочуть заключити умову про «побратимство вічне», за що згодні боронити його від «турка, чи від москаля, чи тепер від тих французів безбожних». Гуцулам, які прийшли в уяві С. Вінченза до імператора, ненависне усіляке право, а тому вони («діти газдівські») просять його про побратимство: «Але з тобою хочемо єднання, хочемо побратимства. Про це одне тебе просимо, побратиме гоноровий, аби у нас залишилася стара свобода. Тоді навіть із панами будемо жити у згоді. Хай живуть собі на панський лад, а ми на свій. Хай іде до нас у гостину, хто хоче зі всього світу Божого. Будемо до нього щирі, будемо йому раді. Лиш би тільки не смів ховатися з неволею за спину Твою – за цісарську. Будь газдою і суддею будь, як сам Бог, і нам сусідом, як та велика Черногора» [2, с. 421].

У цьому сюжеті Вінчензовий герой висловлює свої попередні міркування, промовлені на «раді газдівській», зокрема про свої звичаї: «Бог на небі – з первовіку! Пан цісар на своїй дідизні цісарській. А ми тут на Верховині зеленій. [...] Цісар – гоноровий газда, і ми газди гонорові. Єднаймося!» [2, с. 396].

Механізмом, що врегульовує взаємини підданих з імператором, є конституція: «[...] *наш цісар* найкращий, ані твердий, ані м'який, бо нам довіряє, дає нам великі борги, дає конституцію, а це означає, що дає нам спокій. І каже так, великими буквами пише чорним по білому, золотим по срібному: «Люди, живіть, як самі собі хочете! Чи ви божої віри чи людської, людської чи панської, хрещеної чи юдейської, латинської чи уніатської, турецької чи боснійської, мадярської, вірменської, циганської, чи – яка там вам подобається, така й мене подобається. Не переймайтеся своєю вірою, ані чією іншою, віра – це шкіра, ніхто не винен, що має таку шкіру. Мені, цісареві, ваша шкіра дуже подобається. Тому я вам довіряю і чемно вас прошу лиш про одне: не наробіть сорому цісареві. Вірте і ви один одному, це найстаріша віра» [3, с. 431].

У розумінні Вінчензових героїв – «конституція» – спосіб від'єднання від держави, певною мірою їхній примітивний сепаратизм, дуже часто пов'язаний зі зміною пори року: «Весна йде світом, тому ми, жаб'івці, послали до пана цісаря чемне прохання, щоб він забрав від нас зиму. І бачите, що сталося: відчинив ворота для весни, прислав конституцію. [...] Кожен для себе, кожна гміна для себе, кожен край для себе,

Коломия не буде душити Косова, ані Косів Жаб'юго, ані Жаб'є вас всіх *інших*. Ми, жаб'івці, від'єдналися від держави, від установ, від паперів, але тримаємо побратимство із цісарем» [3, с. 429]. Пізніше «конституція» – ще й іншими словами, «свобода», ідентифікується з конкретними героями твору: «Фока посадив коло себе з обох боків двох найстарших косарів, Николу, званого Поперечником, і колишнього вїта Жаб'я. Того самого, котрий, як наступила свобода, звана конституцією, оголосив себе губернатором і з вірою в цісаря відділився від Держави» [4, с. 639].

Віра в імператора зникає відразу після його уявної смерті: «Тої дивної літньої ночі Дмитро отримав мольфарську вість, що цісарські знаки вже не з'являються. Він уже точно знав, що старий цісар неживий. Плакав самотньо у пивниці, що розбиті великі починання, знищені надії на велику свободу, що і все його життя знищене» [2, с. 513]. Для оповіді С. Вінценза принципово є його теза про «цісаря, який по-справжньому закохався у гуцульський народ і не тільки звільнив його від урядів та примусової військової служби, а й побратався з ним, щоби захистити стару гірську свободу» [2, с. 164]. Саме тому імператор трактується близькою людиною, яка готова на пожертву власною донькою, що й відбувається в уяві письменника: «Цісар посилає свою доньку, панну цісарську, що називається Бараболя. Це вона народи порятує від біди, раз і назавжди! Відтепер уже ніколи не буде голоду. Новий посланець цісаря з'явиться у Кутах. До нього чи разом із ним приїхала сама панна Бараболя» [2, с. 474]. Однак автор застерігає, що, мовляв, «якщо цісар буде добрим, то його теж скасують [...]» [4, с. 60].

Відтак імператор, побіч його «божественного» образу, «абсолютного взірця, що мусить мати численні копії» [17, с. 71], є цілком реальною постаттю, взаємини з яким виходять поза межі стосунків «батько – дитина», є партнерськими – з перспективи горян і простих людей, взаєминами державця, який надає селянам права, при цьому не відмовляючись від протекціонізму щодо шляхти. Такий художній прийом С. Вінценза в польській літературі міжвоєнної не є подібним до будь-якого твору цієї доби, таким якого не відшукаємо в інших текстах [17, с. 89-90]. Найкращим підтвердженням цієї тези буде авторське зізнання, що «[...] про імператора говорили як про могутнього, старшого родича, якому можна довіряти. І діти, і онуки переконалися, що це «наш цісар» – польський. Так само сільських дітей з дитинства вчили, що він «наш імператор» – християнин, а єврейські діти в містах вважали, що він «наш імператор» – єврей» [18, с. 633].

Імперське військо. Зазвичай австрійський міт характеризує австро-угорське військо як певний «космос у космосі» [17, с. 71], фігуранти якого пов'язані між собою спільними цінностями, творячи уявну, мітологічну родину. В цьому сенсі найрепрезентативнішим текстом про імперське військо залишається роман Й. Рота «Марш Радецького» (1932).

Трактування військового відбутку в текстах С. Вінченца проте лише у загальних рисах показує схожість з іншим романом Й. Рота «Йов» (1930): «За сімдесят років цісарських порядків військова служба здавалася тогочасним гірським людям найбільшим нещастям. [...] Через це навіть найвідважніший гірський легінь боявся війська, лякався, побачивши мундир, як дикий звір клітки. Тому цісарські обранці або ховалися завчасу, або виривалися мало не з рук призовних загонів, яких називали ловачами або лапачами» [2, с. 77, 78]. Виразною є письменницька аргументація: «Колись молодому можна було пристати до опришків, погуляти світами, нападати на містечка і помістя, потрясти панків і жидів. А тепер що? Світ забитий дошками, тільки й того, що, наче в ланцюгах, потягнуть в рекрути» [2, с. 105].

Щоправда, така авторська візія є лише початковою, адже один із героїв «На високій полонині» Фока Шумеїв з власної волі йде до війська: «За ніч у Фоки визріла думка зголоситися до війська. [...] Якось дістався до Львова і зголосився у самій губернії, що він і одинак, але з доброї волі хоче служити цісареві. Але хоче служити тільки у тому місті Венеції, що ціле на воді» [2, с. 79]. Служба у Венеції була для нього успішною: «Отак молодий Фока замандрував із зимарки у староведмежій глушині під Дзембронєю просто до Венеції, а звідти повернувся до старої гражди на ясенівській кичері. Подорож закінчилася, Фока мав про що розповідати ціле життя. Власне відтоді молодий Фока, сміливець, що не боявся війська, який стільки світу сам перейшов, а ще й багато зумів, пам'ятав і вмів розповісти, був невичерпним джерелом пізнання, набув небувалого авторитету» [2, с. 81]. Адже Фока «куди б не зайшов, де би не з'явився, була радість, вітали його, як великого пана. Ех, замало так казати, мабуть, як цісаря» [2, с. 93].

У цьому сенсі імперське військо, зокрема служба у ньому, відповідає специфіці функціонування австрійського міту в літературі міжвоєн'я, адже саме цісарсько-королівське військо вважалося «родиною привілейованих», а приналежність до неї розглядалася як механізм творення літературного міту про велику родину членів імперського війська, аналогічний до первісних взаємин членів роду в архаїчних мітах [17, с. 114-115]. Показово, що це не той типаж рекрута (Пйотра Нев'ядомського), який змалював Ю. Вітглін у романі «Сіль землі» (1936).

Етнічні групи. Оскільки австрійський міт передбачає художнє зображення ідеалістичного конструювання багатоетнічного середовища, у тетралогії С. Вінченца знаходимо численні приклади сприйняття Іншого як чужинця чи сусіда, ворога чи партнера. Відтворюючи етнообрази, письменник реконструює не лише індивідуальні риси, а й етнічну ідентичність зображуваних персонажів, краєвидів чи минувшини Гуцульщини та Покуття, подаючи їх як «типові» для хронотопу його роману. Як і для інших авторів-сучасників, чії твори натепер розглядаються у художньо-

стильових координатах австрійського міту (Й. Рот, Ю. Вітлін), С. Вінценз почасти детермінує долі героїв периферійністю, а їхні картини світу конструює поміж двома полюсами – «центровою» свідомістю і неіснуючим, гротесковим світом «правди старовіку», «старої свободи», що трансформуються у «чвари» і «нові часи».

Щоправда, письменникові не йдеться про «атракційність», «екзотизм» Кресів Речі Посполитої, їхній «етнічний пейзаж», ані регіоналізм [14, с. 124-125, 137, 143]. Показово, що у вступі до видання 1936 р. С. Вінценз підкреслює важливість «гуцульської цивілізації», зауважуючи номінальну владу місцевих «панів польських», трактує австрійську владу окупаційною, а ще називає гірське пасмо Чорногори найбільшою пущею у тогочасній Центральній Європі – «південно-східним клином сучасної і давньої Речіпосполитої Польської» [18, с. 7, 9]. Відтак найголовнішою людністю краю є гуцули, «діти гірської свободи» [18, с. 9]. Такий, первісний, авторський погляд на парадигматику етнічних образів дещо утруднює пошуки в його романі проявів цього елемента австрійського міту, однак чітко заявляє про фікціоналізацію взаємин між основними етнічними групами (українцями, поляками, євреями, вірменами).

Перша зустріч майбутнього письменника з багатоетнічним простором регіону, діалектика якого передбачала міжетнічну комунікацію, відбулася не лише вдома у Слободі Рунгурській, а й під час навчання С. Вінценза у Коломиї, Стрию і знову Коломиї [7, с. 54; 9, с. 41, 45-46, 47-65].

Парадигматика міжнаціональних відносин, ключова для пізньогабсбурзької Галичини, розкривається автором на прикладі добросусідських взаємин горян із євреями, вірменами і поляками. Домінуючим був Вінцензів погляд, що, «особливо дивно вплинув на цей куточок довготривалий європейський мир. Він здавався таким глибоким і нескінченним, як ясна пора осінньої погоди, що охоплює увесь гірський і покутський край, коли їдеш попереду, а ніде не видно ані хмаринки, а бурі чи дощу, не можеш собі уявити» [18, с. 633-634]. Ці рядки є нічим іншим, як алюзією до текстів ще одного репрезентанта австрійського міту С. Цвейга з його «Вчорашнім світом. Спогади європейця», які, так само як й «На високій полонині», були написані після колапсу Габсбурзької монархії.

Тож значну увагу письменник приділяє взаєминам горян із євреями, особливо вигаданій історії нападу Довбуша на Баал Шем Това (Ізраеля бен Еліезера), «великого віщуна жидівського, керівника братства хасидів» [2, с. 219], показуючи ватажка карпатських опришків як позитивного, справедливого героя. Аналогічними моральними характеристиками автор наділяє «лісового жида» [19, с. 191-197]. Позитивними конотаціями наділяє письменник і власника корчми Йосенька, «гостя з роздоріжжя» [3, с. 433-448], змальовуючи не лише його формальні, зовнішні характеристики й переживання за сина Айзика, який підпадає під впливи

модернізації, здавалося б, патріархального єврейського життя [3, с. 437]. Фікціоналізація взаємин горян із євреями показова й у сюжеті про привітання Йосенка з жаб'ївцями [3, с. 434], зважаючи на загалом відокремлений від решти християнського оточення спосіб життя юдеїв. Вочевидь, таким ідеалістичним оцінкам сприяв й філосемітизм Вінцензового оточення і його самого [7, с. 54]. Ці оцінки показові й у описі розмови Танасія з єврейським купцем Дувидом Бернгаутом, лейтмотивом якої стають моральні роздуми над буттям людини, її взаєминами з Богом [4, с. 457-459]. Важливо, що цей єврей не надто зберігає приписи своєї віри, однак був доброзичливим до кожного, хто, як і він, був за столом і куштував спільну для усіх їжу, шануючи «газдівське товариство», його своєрідну квадригу цінностей «газда – священник – єврей – пан» [4, с. 53, 59-60, 212]. Не складно здогадатися, що у цій авторській системі координат найперше місце займали русини-українці, другими були євреї, а вже третіми – поляки. Однак найважливішою для розуміння ідеалізації взаємин євреїв з їхнім християнським оточенням є «єврейська байка про свободу» [4, с. 234-240], назагал вже позначена елементами соціальних суперечностей. Ця обставина не заважає письменникові вкласти в уста одного з героїв-євреїв роману тезу про принцип взаємин євреїв і не-євреїв: «треба жити з людьми, щоб зробити ще приємнішим життя, його продовжити» [19, с. 65]. Засади такої взаємодії певною мірою реалізовували євреї-перевізники, балагули, «євреї кутські, косівські, дялятинці, і навіть коломиїці» [19, с. 91].

Також позитивними героями роману С. Вінченза є вірмени: «Але не було ворожнечі між вірменами і гірськими людьми. Жили собі, як сусіди» [2, с. 369]. Натомість була між вірменами і поляками ледь помітна конкуренція, зокрема у подорожах краєм, використанні кращиків, аніж у поляків, транспортних засобів, коли одні і другі подорожували Покуттям [19, с. 51]. Реалізм цієї взаємодії автор підкреслив висловом, що «вірменські плани вироджуються в польських головах» [19, с. 58].

Однак, слід зауважити, що у Вінчензові «нові часи» ідилія міжнаціонального життя щораз більше детермінувалася зростанням етнічної і/або конфесійної напруги, адже йшлося про згоду між конфесіями, а вона була «ще важча, ніж та, що виявляється між людьми, які не мають жодних сповідань і переконань, – ніби щоб відрізнити їх одне від одного, щоб вони не могли примиритися, зрозуміти і жити разом у родинній приязні» [19, с. 35-36]. Показовою тут є реакція польської дідачки Зузання на прохання українського селянина отримати знижку для купівлі книжок для дітей у книгарні поляка З. Жіборського у Коломиї: «Все змовилося проти нас, щоб не ми, лише вони були панами. Відтепер вони будуть купувати книжки, а ми будемо купувати тільки батоги, щоб ганяти корів і овець на пасовиськах» [19, с. 40]. Така реакція є прямо оберненою до в цілому виважених взаємин польської шляхти з горянами на

сторінках Вінчензової тетралогії, найімовірніше виписаних з авторського досвіду [3, с. 565, 588; 9, с. 16-23; 18, с. 632-639], адже письменник пояснює таку дилему як історію «поляків з претензіями роду», ймовірними подальшими конфліктами, за що ті «боряться без зайвих зволікань» [19, с. 87]. Авторська ідеалізація, натомість, торкається взаємин поляків-шляхтичів та євреїв-торговців: для пана Левандовського власник вербзького заїжджого двору хасид Хаїм Вайсер був «нашим господарем», «нашим паном-братом, сусідом», «мудрий і здоровий» [19, с. 70], який підтверджував приязнь свого народу до сусідів не-євреїв такими словами: «Справа у тому, що ми, євреї, мусили вчитися, постійно вчитися від тих, які довкола нас» [19, с. 72]. Відтак обшир міжетнічної комунікації обіймає, окрім поляків, й «інших своїх» – українців і вірмен, закладаючи у її основу принципи етнічного бізнесу і/або інтеркультурної компетенції фігурантів Вінчензової тетралогії.

Висновки. Проблематика творчості уродження сучасної Івано-Франківщини, видатного польського письменника-гуманіста Станіслава Вінченза (1888–1971) детермінована авторською світоглядною позицією, закоріненістю художнього мислення письменника не лише у фольклорно-мітологічному підґрунті «гуцульської цивілізації», а й у поліетнічності й полікультурності регіону в складі Габсбурзької монархії, а відтак – у мітотворенні про неї на постімперському просторі. Саме тому функціональну роль у сюжетній структурі, ідейно-сміслових домінантах, системі цінностей тетралогії «На високій полонині» відіграє австрійський міт. Його вербалізація у досліджуваному творі письменника показує, по-перше, характер інтеркультурної природи роману-епопеї, його взаємодію з етнічними, культурними і літературними контекстами, що постали на пограниччі культур і, по-друге, закоріненість в історію ментальностей на етнічному пограниччі, творчу самодостатність художнього світу С. Вінченза.

На прикладі його творчості видно, що польська література міжвоєнтя (після Першої світової) і повоєнтя (після Другої світової воєн), зосібна ті її репрезентанти, що жили і творили в еміграційних умовах, обставинах відірваності від рідної землі, вдало імплементувала австрійський міт у свою творчість. По-перше, йдеться про художній вимір ієрархічного порядку світу загалом і архаїчно-мітологічного мислення про функції і призначення імператора, мітологічні уявлення про його можливості зокрема, що їх, почасти, можна трактувати літературними конструктами С. Вінченза.

По-друге, австро-угорське військо, зокрема військовий відбуток, в інтерпретації письменника стилізований як мітологічний універсалізм Габсбурзької монархії, літературна реконструкція невід’ємної інституції для інтеграції підданих у австрійський міт, моделювання досить специфічної родини спільних інтересів і цінностей, що у кінцевому підсумку

передбачає демаскування мітологічної залежності письменникових героїв від символічно-репрезентаційної функції війська.

По-третє, необхідним елементом австрійського міту С. Вінценза є багатонаціональність регіону, що передбачає ідеалістичне конструювання повсякдення героїв тетралогії, фікціоналізацію їхньої дійсності за допомогою художнього вираження інтеркультурного дискурсу творчості письменника. Міжкультурну взаємодію між основними національними спільнотами тетралогії (українцями, поляками, євреями) автор, у більшості випадків, змальовує як гармонійне співіснування великих соціальних та етнічних груп у австрійському часопросторі, взаємини яких можуть мати як «нульовий» рівень діалогічності, так і можуть час від часу загострюватися, однак ніколи не виходити на рівень відкритого міжетнічного конфлікту і/або міжгрупової ворожнечі.

Ми переконані, що ключ до розуміння австрійського міту в тетралогії С. Вінценза «На високій полонині» міститься в індивідуальних архетипах біографії письменника, а з огляду на його постійний контакт із багатонаціональним і багатокультурним середовищем Гуцульщини та Покуття – в інтеркультурній компетенції письменника-гуманіста.

Література

1. Барт Р. Від твору до тексту; пер. Ю. Гудзя. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. 2-е вид., доп. За ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 2002. С. 491-496.
2. Вінценз С. На високій полонині. Том I: Правда старовіку; пер. з пол. Т. Прохасько. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 544 с.
3. Вінценз С. На високій полонині. Книга II: Нові часи (Чвари); пер. з пол. В. Павлів. Харків: Фоліо, 2019. 731 с.
4. Вінценз С. На високій полонині. Книга II: Нові часи (Листи з неба); пер. з пол. В. Павлів. Харків: Фоліо, 2022. 667 с.
5. Гаврилів Т. Шкіц філософії сум'яття. Австрійська література у ХІХ і ХХ сторіччях. Львів: ВНТЛ-Класика, 2011. 354 с.
6. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів; пер. з англ. М. Гірняк. Львів: Літопис, 2004. 384 с.
7. Єндик Р. Станіслав Вінценз – співець Гуцульщини. *Наукові записки УТГЛ*. [Т.] ХХІІІ. Мюнхен, 1971-1972. С. 48-80.
8. Леві-Строс К. Структурна антропологія; пер. з фр. З. Борисюк. Київ: Основи, 2000. 387 с.
9. Олдаковська-Куфель М. Станіслав Вінценз: письменник, гуманіст, речник зближення народів. Біографія; пер. з пол. О. Герасима. Чернівці: Книги-ХХІ, 2012. 512 с.
10. Хороб С. Особливості міфологічного мислення Станіслава Вінценза (на матеріалі роману-епопеї «На високій полонині»). *Вінцензіана*.

- Статті, листи, фрагменти творів.* За ред. М. Васильчука. Коломия: Вік, 2008. С. 104-113.
11. Cybenko L. Galicia Miserabilis und/oder Galicia Felix? Ostgalizien in der österreichischen Literatur. Lwiw – Wien: VNTL-Klasyka; Praesens Verlag, 2008. 220 S.
 12. Kaszyński S. H. W cieniu habsburskich krajobrazów. Trzyście esejów o literaturze austriackiej. Poznań: Ars Nova, 2006. 239 s.
 13. Kłańska M. Daleko od Wiednia. Galicja w oczach pisarzy niemieckojęzycznych 1772–1918. Kraków: Universitas, 1991. 276 s.
 14. Kolbuszewski J. Kresy. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1997. 257 s.
 15. Magris C. O demokracji, pamięci i Europie Środkowej. Wybór i przekład: Joanna Ugniewska. Kraków: Międzynarodowy Centrum Kultury, 2016. 365 s.
 16. Woldan A. Austria w twórczości Stanisława Vincenza. Świat Vincenza. Studia o życiu i twórczości Stanisława Vincenza (1888–1971). Pod redakcją Jana A. Choroszego i Jacka Kolbuszewskiego. Wrocław: Leopoldinum, 1992. S. 127-133.
 17. Woldan A. Mit Austrii w literaturze polskiej. Tłumaczenie Krzysztof Jachimczak, Ryszard Wojnakowski. Kraków: Międzynarodowy Centrum Kultury, 2002. 281 s.
 18. Vincenz S. Na wysokiej połoninie. Obrazy, dumy i gawędy z wierchowiny huculskiej. Warszawa: Towarzystwo wydawnicze „Rój”, 1936. 720 s.
 19. Vincenz S. Na Wysokiej Połoninie. Pasma trzecie: Barwinkowy wianek. Londyn: Oficyna Poetów i Malarzy, 1979. 485 s.

VERBALIZATION OF THE AUSTRIAN MYTH IN THE STANISLAV VINCENZ'S TETRALOGY "IN THE UPPER HIGHLANDS"

Tetiana Monolatii, Nataliia Tkachuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
e-mail: tetiana.monolatii@pnu.edu.ua*

The purpose of the article is to find out the specifics of the verbalization of the Austrian myth in S. Vincenz's tetralogy "In the Upper Highlands". The author is convinced that the mytho-critical interpretation of the work of the outstanding Polish humanist writer will contribute to the modern analysis of the idea of the tetralogy "In the Upper Highlands" at the ideological level, its correlation with the plot, genre features, and character. To implement this

research problem, the author used interpretative, comparative-typological methods, myth-critical and cultural-historical approaches.

The results. The verbalization of the Austrian myth in S. Vincenz's tetralogy "In the Upper Highlands" is explained by biographical, historical, ethnic and cultural factors that influenced the work of the writer, a native of late Habsburg Galicia, in particular the Pokuttia-Hutsul borderland. The interaction of these factors created the basis for an artistic description of an imaginary and artificial model of everyday ethnic groups of Hutsul region and Pokuttia within the borders of Austria-Hungary, its original virtualization. The Austrian myth in S. Vincenz's epic novel is not equivalent to fiction, the author's fantasy, but its elements (the person of the emperor, the imperial army, ethnic groups) are evidence of the author's subjective vision of the region after the collapse of the Habsburg monarchy in 1918, the post-war (after the WWI) actualization of idealization of multinational space and fictionalization of reality. The specificity of the Austrian myth of S. Vincenz's texts is that the first volume of S. Vincenz's tetralogy was published in 1936 in Warsaw, and the following volumes were published in London in 1970, 1974, and 1979, respectively (the last two – after the author's death), which testifies to the "two-dimensionality" of the writer's mythological thinking – in the inter-war period and in the post-war period (after forced emigration and WWII), where time and space overlapped to a certain extent on S. Vincenz's work.

The scientific novelty of the study – the mytho-critical reading of S. Vincenz's tetralogy "In the Upper Highlands" made it possible to supplement the overall picture of the author's worldview of a certain cultural and historical era – the interwar (1920-1930s) and post-war (after 1945) periods. The identification of the elements of the Austrian myth, its verbalization by S. Vincenz significantly complements the methodology of the analysis of artistic works, their literary criticism.

The practical significance of the article is that its main provisions can be used for further studies on the problems of the Austrian myth in world and Ukrainian literature of the 20th and early 21st centuries, and generalized for further modeling of the myth-critical analysis of the texts of the representatives of the Austrian myth – natives of modern Ukraine.

Key words: *language communication, literary criticism, Austrian myth, Polish literature, Stanislaw Vincenz.*